

QISQA MUDDATLI ETYUDLAR ISHLASH METODIKASI

Pardayev Baxtiyor Abdujabborovich

A.Qodiriy nomidagi JDPU, Texnologik talim tasviriy san’at fanlari

kafedrasi o’qituvchisi

e-mail:pardayevbaxtiyor89@gmail.com

Annotatsiya. Yosh rassomlar dastlabki ta’lim bosqichida, odatda, chizayotgan narsani yuzaki, xuddi o’ziday ko’chirishga harakat qiladi. Ular diqqat bilan oldinma-ketin narsalarga tikilib qarashadi, so’ngra har bir mayda bo’laklarni va ularning rangini alohida-alohida bo’yashadi. Natijada tasvir maydalangan va bir butun ko’rinishda bo’lmaydi. Ushbu maqolada talabalarga etyudlarni ishlashga oid ko’rsatmalar berilgan.

Kalit so’zlar: etyud, kolorit, manzara, siluet, kompozitsiya.

Abstract. At the initial stage of education, young artists usually try to copy what they are drawing on the surface, as if they were themselves. They carefully look at the objects one after another, and then paint each small piece and its color separately. As a result, the image is fragmented and does not look like a whole. In this article, students are given instructions for working on etudes.

Key words: etude, coloring, landscape, silhouette, composition.

Yosh rassomlar dastlabki ta’lim bosqichida, odatda, chizayotgan narsani yuzaki, xuddi o’ziday ko’chirishga harakat qiladi. Ular diqqat bilan oldinma-ketin narsalarga tikilib qarashadi, so’ngra har bir mayda bo’laklarni va ularning rangini alohida-alohida bo’yashadi. Natijada tasvir maydalangan va bir butun ko’rinishda bo’lmaydi. Bunday kamchiliklar qo’yilmaning predmetlar orasidagi katta rang munosabatlarini etyudda ko’rsata olmaslikdan kelib chiqadi. Inson kallasini tasvirlashda ham, masalan, yuzning mayda bo’laklaridan boshlab bo’lmaydi, faqat harakatdagi, nisbatlarda umumiylik va yaxlitlikdan boshlashi, rangtasvirda esa ham turli natura obyektlari (natyurmort, manzara) yoki narsalarning asosiy umumlashtirilgan dog’lar orasidagi ranglar munosabatini aniqlashni o’rganib olishi kerak. Natura obyektini yaxlit ko’rish va katta asosiy ranglar dog’ini aniqlay bilish – muhim kasbiy mahorat, u esa dastlabki rangtasvir ta’limida shakllangan bo’lishi kerak. Faqat shundan so’ng uzoq muddatli (vaqt bo’yicha) ishlarga, manzara obyektlari yoki natyurmortdagi buyumlarning hajmli shakllarini puxta ishlov berishga o’tish mumkin.

Ochiq havoda (plener) kichkina-etyudlarni rangda ishlashda avvalo asosiy rang munosabatlarini topa olish muhimdir. Buning uchun naturaning old ko’rinishidagi qarama-qarshi (tusli va rangli) dog’larni uzoqdagiga nisbatan taqqoslash kerak. Kichik o’lchamdagi etyudlarda mayda bo’laklarga e’tibor

berilmaydi, asosan katta rang munosabatlarida yoziladi. Manzara etyudlarini bajarishda uncha murakkab bo`lmagan syujetlar tanlanadi (masalan, uy bilan hovlining bir bo`lagi).

Keyinchalik vazifani murakkablashtirib ochiq kenglikdagi manzarani tasvirlashga o`tiladi. Bunday etyudlarda havo perspektivasidagi, masalan manzaradagi rang, och-to`qlik va to`yinganligini turli ko`rinishlaridagi hodisalarga asosiy e`tiborni qaratish lozim. Bunga esa manzaraning barcha ko`rinishlarini taqqoslash yo`li bilan yaxlit idrok qilish orqali erishiladi.

Masalan, old ko`rinishdagi daryo qirg`og`i ikkinchi hamda uzoqdagi ko`rinish bilan, shuningdek bir vaqtda osmon va uning suvdagi aksi bilan ham taqqoslanadi (etyudni ishlash vaqti 15-30-60 daqiqa bo`lishi mumkin).

«...Etyudni shunday tasvirlash kerakki, birdan yer bilan suvni osmonga nisbatan tus munosabatlarini anglab, mohiyatini ilg`ab olish kerak» – deydi K.A. Korovin o`z shogirdlariga. Uning o`zi etyudlarda asosiy rang munosabatlarini qurishning mohir ustasi bo`lgan.

Qisqa vaqtli etyud. Gullar.

Gullar etyudi.

Qisqa muddatli etyudlarni bajarish maqsadi turlicha bo`lishi mumkin: bir holatda etyud uzoq davomli ish oldidan bajariladi va unda naturadagi rang munosabatlari tahlil qilib o`rganiladi hamda uning koloritiga xos birinchi taassurotlar belgilanadi: boshqa holda esa – shakllarni qo`shimcha va puxtaroq o`rganish maqsadida uning mayda bo`laklari (inson qo`lining etyudi, manzaraning ayrim bo`laklari) aniqlanadi. Rangtasvirning ayrim qonuniyatlarini puxta o`rganish uchun dala amaliyotida etyudlar bajariladi: umumiy yoritganlik holati, kolorit yaxlitligi va h.k. Manzaraning etyudini tasvirlashda har doim yorug`lik tez-tez o`zgarib turadi. Hattoki quyosh bulutlar ortida bo`lsa ham, u manzaraga bevosita ta’sir qiladiki, seansni boshlanishida va so`nggida manzaradagi yorug`lik holati doim turlicha bo`ladi.

Natyurmort etyudi.

Natyurmortning umumiy tus va rang holatini xonaning ichki sharoitida aniq kuzatish uchun tuzilgan sodda natura qo`yilmalari bilan bir nechta qisqa muddatli etyudlar bajarilsa, ammo yorug`lik manbai har xil masofada joylashtirilgan bo`lsa, ya’ni deraza yaqinida, xona o`rtasida va derazadan uzoqlashgan holatda (xonaning ichkarisida). Dastlabki natyurmort qo`yilmasi derazaga yaqinroq joylashtiriladi, natijada u boshqalarga nisbatan kuchliroq yoritilgan bo`ladi. Keyingi qo`yilmalarni yoritilishi esa biroz sustroq bo`ladi. Bu o`quv qo`yilmalari orqali etyudlardagi soya-yorug`, rang hamda yoritilishni pasaytirilishi yoki kuchaytirilishiga bog`liq holda etyudning umumiy tus va rang holatini qanday ko`rinishini namoyish etiladi.

Koloritga, ya’ni rang qatorining birligi va uyg`unligiga xos qisqa fursatli etyudlar bajarish muhimdir. Bunday maqsadli qo`yilmalarda qandaydir ma’lum bir rang ustun turishi kerak. Masalan, natyurmortni sun’iy issiq yorug`lik bilan yoritish mumkin. Bunday etyudlarda mayda bo`laklarni batafsil ishlab chiqishga hojat yo`q. Munimi, rang gammasini, uning birligi va uyg`unligini tushunib yetkazish. Qisqa muddatli etyudlardagi qo`yilmalarni issiq va sovuq gammalarda almashtirib turish lozim.

Yosh rassomning uzluksiz mashqlari natijasida, ranglardagi nozik o`zgarishlarni farqlashga, kuzatuvchanlikni rivojlanishiga, rang-baranglikni

sezishga, hamda tasviriy vositalarni mohirona egallashiga zamin yaratadi. Tajribali rassomlarning etyudlarini kuzatganda ularning nihoyatda nafis va jozibali tasvirlanganiga havas bilan qaraymiz. Naturaning rangdor koloritli holatini mohirona tasvirlash mahorati uzluksiz amaliy ishlash natijasida erishiladi.

Shunday qilib, naturaning asosiy obyektlari orasidagi umumiy va katta ranglar munosabatini ma’lum tus va ranglar ko’lamida saqlanganligi rangtasvirning asosidir. Shular asosida obyektlarning keyingi ranglarda ishlashning o’ta nozik jarayoni amalga oshiriladiki, bu tabiatni diqqat bilan kuzatish, uni jonli his etish natijasidir. Buning ustiga, rangli tasvir natyurmortning alohida buyumlari yoki manzara obyektlarini nusxasini yuzaki ko’chirish orqali yaratilmaydi, u buyumlarning rang munosabatlari va ularning fazoviy kenglik bilan birga o’zaro bog’liq holda, yaxlit obraz asosida rassomning idrok etishi natijasida quriladi. Har qanday natura qo’yilmasini yaxlit obraz sifatida qabul qilish lozim. Natyurmortning turli narsalardan tuzilganligini, masalan, qumg’on, olma, piyola; manzarada esa – alohida osmon, o’rmon va yiroqdagi ko’kintir tog’larni ma’lum vaqtga yoddan chiqarish kerak. Naturaga bunday qarash orqali buyumlarning shaxsiy rangini ko’rish mumkin – bu rangli kartinaning bir qismi xolos, ranglarning jarangdorligi, uning yaxlitligi tasvirlash mobaynida namoyon bo’ladi, bu esa xuddi turli musiqa asboblarida ijro etilayotgan yaxlit simfonik asar singari jaranglaydi.

Amaliy maslahatlar:

1. Umumiy tUSDagi qisqa muddatli etyudlarni dastlab grizaylda bajarish maqsadga muvofiq. Bu esa diqqat e’tiborni faqat tus jihatdan ko’rsatishga yo’naltiriladi, tasvirlovchini tus shkalasini sezishga, naturadagi eng och-to’q va to’qroqlikni aniqlashga, tus gradatsiyasini bu ikki qutblarga bo’ysundirishga o’rgatadi.

2. Etyudni bo’yoqlarda boshlashdan oldin puxta tayyorgarlik ko’rish lozim: uning kompozitsiyasini yechish, ranglar bilan ishlashga qalamtasvirni tayyorlash hamda etyudni rangda bajarish. Etyud kompozitsiyasida ko’rish nuqtasi tanlanadi, tasvirni xomaki rasmi bajariladi, ya’ni etyudni o’lchami (format), ufq chizig’i, asosiy kenglikdagi joylashishi belgilanadi.

Tayyorlov qalamtasvirida etyudning perspektiv-kenglik qatori yaratiladi: nisbatlari to’liq aniqlanadi, narsalarning konstruktiv chegaralari, ularning och-to’qlik qismi belgilanadi (dastlabki yordamchi qalamtasvir ishi rang bilan shaklni qurishga to’liq imkon beradi). Bular asosida etyudning keyingi rangli-plastik yechimi shakllanadi. Shuni yoddan chiqarmaslik kerakki, ranglar bilan tasvirlashni so’nggi natijasi mukammal chizilgan qalamtasvir bilan aniqlanadi. Yetarli

darajadagi tajribaga ega bo`lgach xomaki rangli etyudlarni mo`yqalam bilan bir zumda dastlabki taassurotlarni saqlagan holda ishlash mumkin.

3. Koloritlarni o`rganishga qaratilgan etyudlar bilan bir qatorda o`quv jarayonida «siluetli dog` bilan» xomaki etyudlar ishlash ham kerak. Ularning maqsadi – tezda va ixcham shaklda narsalarning asosiy tus yoki rang munosabatlari, xarakterli nisbatlari, harakatlarini qayd etishdir. Meva va sabzavotlar, qush va hayvonlarning rangli xomaki tasvirlarida eng avvalo koloritga xos vazifalarni yechish kerak. Akvarel texnikasida siluet, dog` usullarida nisbat xarakterini, tus yoki rang ma`lumotlarini namoyish etib ishlash juda ham foydali. «Dog`» usulida mo`yqalamdagi xomaki rasmlar shakllar bilan ishlashga o`rgatadi, qalamtasvir – bu avvalombor shaklni tashqi ko`rinishidan emas, balki ichki tomonidan tasvirlanishi haqida tushuncha beradi. Bu bilan birgalikda barcha shakllarni yaxlitlikda ko`rish kerak, siluetni chetlariga tikilmasdan «o`rta qismiga» ko`z nazari yo`naltiriladi, bo`lmasa bunday holda umumiy shaklni xakteri yo`qolib qolishi mumkin. Shu sababli natyurmortlardagi vazalar, qumg`onlar «qiyshaygan», inson qomatining xomaki rasmlarida esa nisbatlarini noto`g`riligi hosil bo`ladi. Demak, chiziqli qalamtasvirida chiziqlar yuritilganda ham nihoyasiga yetkazilgan shaklni ko`rish muhimdir.

Foydalanilgan adaboiyotlar.

1. Abdurahmonov G.M. Qalamtasvir va kompozitsiya.- Toshkent, 1995.
2. Abdurahmonov G.M. Kompozitsiya.- Toshkent, 2003.
3. Abdirasilov S. Tolipov N. Oripova N. Qalamtasvir. - T: O`zbekiston, 2006.
4. Abdirasilov S.F. Tasviriy san'at atamaları.T., 2003.
5. Varh L. O. Наброски и зарисовки. М., 1970.
6. Boymetov B., Abdirasilov S. Chizmatasvir. T.: G`.G`ulom nashriyot - matbaa ijodiy uyi, 2004